

# نگاهی به نقش زنان در تحولات تاریخی ایران در عصر قاجاریه

گردآوری و تألیف:

سمیرا عبدالملکی

انتشارات



سفن شهروند



سپهر دانش

بهار ۱۳۹۹



سازمان اسناد و کتابخانه ملی جمهوری اسلامی ایران

- سرشناسه : عبدالملکی، سهراب، ۱۳۶۱-  
عنوان و نام پندآور : نقش زنان ایرانی در تحولات تاریخی ایران، آغاز فاشیسم تا : تحت مشروطه // گردآوری و تألیف سهراب عبدالملکی.  
مشخصات نشر : همدان: سپهر دانش، ۱۳۹۸.  
مشخصات ظاهری : و. ۲۷۰ ص.  
شابک : 978-600-718794-4  
وضعیت فهرست نویسی : فیا  
موضوع : زنان - ایران - تاریخ - قرن ۱۳ ق. - ۱۴.  
موضوع : Women - Iran - History - 19-20th century  
موضوع : زنان - ایران - فعالیت‌های سیاسی - تاریخ - قرن ۱۳ ق. - ۱۴  
موضوع : Women - Political activity - Iran - History - 19th - 20th centuries  
موضوع : ایران - تاریخ - قاجاریان، ۱۱۹۲ - ۱۳۲۴ ق. - زنان  
موضوع : Iran - History - Qajars, 1779 - 1925 - Women  
موضوع : ایران - تاریخ - انقلاب مشروطه، ۱۳۲۴ - ۱۳۲۷ ق. - زنان  
موضوع : Iran - History - Constitutional Revolution, 1906 - 1909 - Women  
رده بندی کنگره : DSR۱۴۲۲/۵  
رده بندی دیویی : ۹۵۵/۰۷۵۰۸۲  
شماره کتابشناسی ملی : ۶۱۰۸۲۵۲

نگاهی به نقش زنان در تحولات تاریخی ایران

در عصر قاجاریه

کرده‌آوری و تألیف: سمیرا عبدالملکی

انتشارات



|                         |                             |
|-------------------------|-----------------------------|
| ناشر                    | ..... سپهر دانش، سخن شهروند |
| چاپ اول                 | ..... ۱۳۹۹                  |
| چاپ و صحافی             | ..... سپهر دانش             |
| طراحی جلد               | ..... آیدانا                |
| صفحه‌آرایی              | ..... سپهر دانش             |
| نوع کاغذ متن            | ..... ۷۰ گرم                |
| اندازه و نوع قلم        | ..... B Lotus 13            |
| قطع                     | ..... وزیری                 |
| تیراژ                   | ..... ۲۰ جلد                |
| قیمت                    | ..... ۳۵۰۰۰ تومان           |
| ISBN: 978-600-7187-94-4 |                             |

ارتباط با ناشر: همدان: آرامگاه بوعلی سینا- بلوار خواجه رشید- کوچه رضوی- نبش بن‌بست نیلوفر- پلاک A3

تلفن: ۰۸۱-۳۲۵۲۲۷۹۹ / نمایر: ۰۸۱-۳۲۵۳۴۲۱۶

پست الکترونیکی ناشر: [SepehrLib@yahoo.com](mailto:SepehrLib@yahoo.com) آدرس وبسایت: [www.SepehrLib.ir](http://www.SepehrLib.ir)

فروشگاه کتاب الکترونیکی (E-Book): [www.taaghche.ir](http://www.taaghche.ir)

## فهرست مندرجات

| صفحه | عنوان                                                 |
|------|-------------------------------------------------------|
| ۳    | پس‌گفتار                                              |
| ۵    | فصل اول: بررسی نقش زنان در فعالیت‌های سیاسی و اجتماعی |
| ۵    | جایگاه زنان در مناسبات اجتماعی                        |
| ۱۳   | نگاهی کلی به سلسله قاجار و شاهان آن دوره              |
| ۱۷   | بنیان نهادن حکومت قاجار                               |
| ۲۰   | تختین حضور زنان در فعالیت‌های سیاسی و اجتماعی         |
| ۲۳   | روی کار آمدن آغامحمدخان به استهلاک پادشاه محمدشاه     |
| ۲۵   | نقش زنان در حادثه گریبایدوف                           |
| ۳۶   | جنبش تنباکو و نقش زنان در این جنبش                    |
| ۵۰   | بحران نان در دوران قاجار                              |
| ۵۱   | شورش نان و نقش زنان در این شورش                       |
| ۶۱   | چند چهره سیاسی از زنان                                |
| ۷۵   | زنان مبارز                                            |
| ۸۵   | بررسی نقش زنان در دربار و قدرت سیاسی آنها             |
| ۸۵   | حرم و حرمسرا                                          |
| ۸۷   | چگونگی راهیابی زنان به دربار و وضعیت زنان دربار       |
| ۹۰   | زنان مشهور قاجار در دربار و قدرت سیاسی آنان           |
| ۱۰۹  | زن در زندگی آغا محمدخان و زنان او                     |
| ۱۱۰  | فتحعلی شاه و زنان او                                  |
| ۱۱۳  | محمد شاه و زنان او                                    |

|     |                                                     |
|-----|-----------------------------------------------------|
| ۱۱۳ | ناصرالدین شاه و زنان او                             |
| ۱۱۹ | مظفرالدین شاه و زنان او                             |
| ۱۲۱ | محمد علی شاه و زنان او                              |
| ۱۲۲ | احمد شاه و زنان او                                  |
| ۱۲۵ | <b>فصل دوم: بررسی نقش زنان در فعالیتهای فرهنگی</b>  |
| ۱۲۵ | تعلیم و تربیت                                       |
| ۱۲۸ | تحصیل زنان                                          |
| ۱۴۶ | نگاهی به نقش زنان در دوره مشروطه                    |
| ۱۴۷ | نخستین زن آموزگار                                   |
| ۱۵۱ | فعالیت زنان در انجمن آذربایجان                      |
| ۱۵۳ | نقش زنان در تاسیس روزنامه                           |
| ۱۵۴ | نقش زنان در تاسیس انجمنها                           |
| ۱۵۶ | نقش زنان و خانواده                                  |
| ۱۷۴ | نقش زنان در هنر                                     |
| ۱۷۶ | زنان نقاش در دوره قاجار                             |
| ۱۸۳ | موسیقی در دوران قاجار و نقش زنان در آن              |
| ۱۸۸ | نقش زنان در شعر و ادب                               |
| ۱۹۳ | <b>فصل سوم: بررسی نقش زنان در فعالیتهای اقتصادی</b> |
| ۱۹۸ | کارها و مشاغل                                       |
| ۲۰۱ | درآمد و اموال زنان                                  |
| ۲۰۲ | اقدامات عمرانی و امور خیریه و وقفیات                |
| ۲۰۵ | پس گفتار                                            |
| ۲۱۱ | فهرست منابع                                         |
| ۲۱۹ | پیوست                                               |

## پیش‌گفتار

کتاب حاضر که تحت عنوان نقش زنان ایرانی در تحولات تاریخی ایران از آغاز قاجاریه تا نهضت مشروطیت است، کوشش هر چند محدود و مختصر در جهت تشریح نقش زنان در ابعاد مختلف تحت اجتماعی عهد قاجار است.

زن ایرانی در جریان حوادث سخت تاریخی که در این مرزوبوم رقم خورده و با وجود محرومیت‌ها و محدودیت‌های زیادی که برای وی وجود داشته، همواره نقش پنهان خود را در حوادث تاریخی ایفا نموده و برخلاف دید منفی که جامعه نسبت به او داشته، در جای‌جای امور سیاسی، اقتصادی، اجتماعی فعال بوده و پایه‌های آن محسوب می‌شده است.

زن ایرانی که در طول سالیان متعاقب، یونان و تهاجمات اقوام بیگانه را در کشور مشاهده کرده و شاهد استقرار دیکتاتوری‌ها و سلطنت‌های استبدادی بوده، بیشتر از هر قشر دیگری مورد ظلم و جور قرار گرفته و به شکل تدافعی در حصار خانه حبس شد؛ اما این محبوس شدن جسمی، باعث نشد که روح او در بند باشد، بلکه سبب گردید تا به بخاطر این محرومیت‌ها شور و شوق مساوات طلبی و کسب حقوق انسانی را در او متجلی کند و بطش وی را برای نقش آفرینی در جامعه، بیشتر از قبل نماید.

در نظام حکومتی استبدادی که سلاطین به شکل ارثی به حکومت می‌رسیدند و مردم در تعیین سرنوشت خود هیچ دخالتی نداشتند، زنان بیشتر از مردان مورد اجحاف قرار می‌گرفتند و تنها زنان هم‌جوار با ارکان قدرت، همچون شاهان و صدر اعظم‌ها و شاهزادگان و خانان می‌توانستند به نوعی در حوادث سیاسی دخالت داشته باشند و البته این دخالت‌ها بیشتر از طریق نفوذ بر شوهران و پسرانشان اعمال می‌شد و گاهی حتی در مناطقی به حکومت منطقه، ریاست

ایل یا شهری می‌رسیدند و یا می‌توانستند با پا در میانی در حوادث سیاسی از نیروی متعادل کننده‌ای در برابر استبداد استفاده کنند. اما در محدوده طبقه متوسط و پایین، زنان نقش متفاوت و موثرتری ایفا می‌کردند، به‌طوری که در مناطق کشاورزی و روستایی از طریق شرکت در فعالیت‌های اقتصادی، تأثیر مهمی در اقتصاد خانواده و کشور داشتند و به همان نسبت از آزادی‌های اجتماعی بیشتری برخوردار می‌شدند. ولی در شهرها زندگی در چارچوب سنتی خودش جریان داشت و زنان در مشاغل محدود، عهده‌دار فعالیت‌های اجتماعی بودند.

از او سر سده‌ی نوزدهم میلادی دگرگونی‌های اجتماعی وسیعی در سراسر جهان اتفاق افتاد و جنگ‌های ایران و روس زمینه‌های آشنایی با این دگرگونی‌ها را پدید آورد، و ناخواسته لزوم آشنایی با فرهنگ و تمدن غرب نمایان پدیدار شد. بدین ترتیب با اعزام اولین محصلان ایرانی به خارج از کشور و آشنایی نمایانان با تحولات بنیادی، زمینه‌های دگرگونی در ساختار سنتی جامعه هویدا شد و در کنار این دگرگونی‌ها توجه به تعلیم و تربیت بانوان ایرانی مورد توجه قرار گرفت، با این دید که پیشرفت، یک سمت مرهون دانش و بینش تمامی اقشار آن جامعه است. بدین ترتیب با فعالیت بانوان در جریانات نهضت تنباکو و انقلاب مشروطیت این تفکر سرعت گرفت. زنان با وجود آنکه در اولین قدم‌های خود حتی از حقوق اولیه خود محروم شده بودند و اجازه‌ی حق رای نداشتند، جهت کسب آرمان‌های خویش متحد شده و نهضتی فرهنگی را آغاز کردند. این نهضت در سه شاخه ایجاد انجمن‌های سیاسی، تاسیس مدارس و چاپ نشریات تبلور یافت.

با این روند تکاملی جامعه، زنان ایرانی نیز به شیوه‌ای جدید هم‌پا همراه مردان به عنوان یک نیروی قوی در حوادث تاریخی مشارکت داشته و کم‌کم به مقام و موقعیت جدیدی در جامعه دست یافتند.

حال این سوالات مطرح می‌شود که: زنان در این دوره مربوطه چه نقشی را در تحولات اجتماعی و سیاسی ایفا کرده‌اند؟ در این دوره حرکت‌های سیاسی و اجتماعی زنان چه بوده است؟ در دوران قاجاریه شرایط حقوقی و اجتماعی زنان چگونه بوده است؟

در این کتاب سعی شده است که به بررسی نقش زنان در تحولات تاریخی دوره قاجار در ۳ فصل پرداخته شود. فصل اول به بررسی نقش زنان در فعالیتهای سیاسی و اجتماعی دوره قاجار پرداخته شده و این که زنان در حوادث و جنبشهای سیاسی چه فعالیتهایی داشته‌اند و چه نقشی را ایفا کرده‌اند و مهم‌تر اینکه چيستایی به وجود آمدن این جنبش‌ها مورد بررسی قرار گرفته است. این فصل شامل دو بخش می‌شود که توضیح بالا مربوط به بخش اول بوده و بخش دوم مربوط به بررسی نقش زنان در دربار و قدرت سیاسی آنها و وضعیت زنان و دختران دربار می‌باشد. فصل دوم به بررسی نقش زنان در فعالیتهای فرهنگی، یعنی تحصیل و تعلیم و تربیت و همسران و خانه و خانواده در دوره قاجار پرداخته و در فصل سوم جایگاه زنان در فعالیتهای اقتصادی دوره قاجار و همچنین کارها و مشاغل زنان در آن دوره و اقدامات مهمی که انجام داده‌اند، مورد توجه و بررسی شده است.